

С. С. Яцелко

Міжнародні злочини

МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ – суспільно небезпечні умисні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і міжнародну безпеку. Такі посягання є порушенням державою міжнар.-правових норм, що мають основоположне значення для забезпечення міжнар. миру і безпеки, захисту людської гідності та довкілля. Об'єкти злочинів – заг. мир і міжнар. безпека, основи співіснування народів і держав. Це один із чинників, що зумовлюють великий ступ. сусп. небезпечності М. з., які є серйоз. порушенням зобов'язань стосовно всіх чл. міжнар. співтовариства, імператив. норм міжнародного права. На відміну від злочинів міжнар. характеру, що за ступ. сусп. небезпечності становлять дещо меншу загрозу, кримінал. відповідальність фіз. осіб за вчинення М. з. пов'язана зі злочин. діяльністю держави – суб'єкта міжнар.-правової відповідальності. Осн. перелік М. з. містить статут Нюрнбер. міжнар. військ. трибуналу 1945 (див. Міжнародний військовий трибунал): злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності (ст. 6). Перелік воєн. злочинів і злочинів проти людяності був доповнений 4-ма Женев. конвенціями про захист жертв війни 1949 і 2-ма Додатк. протоколами до них 1977. До таких злочинів віднесено посягання на життя, здоров'я, недоторканність особи (вбивства, тортури, заподіяння шкоди здоров'ю, нелюдське поводження, включаючи біол. експерименти, тілесні покарання тощо); посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження, примушування до проституції, непристойне посягання у будь-якій формі; взяття заручників; колективні покарання; незаконне, свавільне і здійснюване у великому масштабі руйнування та привласнення майна, не зумовлене воєн. необхідністю; примушування військовополоненого або цивіл. особи служити у військ. чи допоміж. формуваннях ворожої держави; позбавлення цих осіб права на неупереджене судочинство; віроломне використання розрізнув. емблем Червоного хреста (Червоного півмісяця або Червоного лева і сонця) чи ін. захис. знаків, визнаних Женев. конвенціями 1949 і Протоколом I (1977) до них тощо. Серйозними порушеннями Додатк. протоколів до Женев. конвенцій вважають переміщення окупац. державою частини її влас. цивіл. насел. на окупов. нею тер. або депортація чи переміщення всього або частини насел. окупов. тер. у межах цієї тер. чи за її межі; застосування практики апартеїду та ін. дій, що ображають гідність особи і ґрунтуються на расовій дискримінації; перетворення істор. пам'ятників,

творів мистецтва або місць відправлення культу, визнаних культурними цінностями з особл. захистом, на об'єкт нападу, внаслідок чого вони зазнають великих руйнувань; позбавлення осіб, які користуються захистом, права на неупереджене судочинство. Перелік воєн. злочинів конкретизов. у статуті Міжнар. трибуналу для колиш. Югославії, ухваленому Радою безпеки ООН 1993. Серед порушень законів та звичаїв війни вказані (ст. 3): застосування отруй. речовин; напад на незахищені міста, села, житла чи будівлі або їхній обстріл; захоплення, руйнування або умисне пошкодження культових, благодій., навч., худож. і наук. установ, істор. пам'яток і худож. та наук. творів; пограбування сусп. або приват. власності. Статут Міжнар. трибуналу для колиш. Югославії встановив юрисдикцію стосовно знач. порушень міжнар. гуманітар. права, до яких віднесено порушення заг.-визнаних норм захисту жертв війни, встановлених у Женев. конвенціях 1949 («право Женеви»), правил ведення війни, визнач. у Гаазьких конвенціях про закони та звичаї війни 1899 і 1907 («право Гааги»), а також геноцид і злочини проти людяності. Перелік злочинів проти людяності конкретизов. статутами Міжнар. трибуналів для колиш. Югославії та Руанди (створ. Радою безпеки ООН 1994). Це злочини, вчинені у рамках широкомасштаб. чи систем. нападів на цивіл. насел. за нац., політ., етніч., расовими або реліг. мотивами (ст. 3 статуту Міжнар. трибуналу для Руанди) або у ході зброй. конфлікту проти будь-якого цивіл. насел. (ст. 5 статуту Міжнар. трибуналу по колиш. Югославії): вбивство, знищення, поневолення, депортація, ув'язнення, тортури, зґвалтування, переслідування за політ., расовими або реліг. мотивами та ін. На відміну від статутів Нюрнбер. і Токій. міжнар. трибуналів, за статутами Міжнар. трибуналів по колиш. Югославії та Руанді відповідні дії вважають злочинами проти людяності, коли їх вчиняють у ході не лише міжнар., а й внутр.-держ. зброй. конфлікту. Крім злочинів проти людяності (ст. 3), до юрисдикції Міжнар. трибуналу по Руанді віднесено геноцид (ст. 2) і порушення ст. 3, зміст якої спільний для Женев. конвенцій 1949 і Протоколу II (1977); ст. 4, у якій ідеться про посягання на життя, здоров'я, фіз. та псих. благополуччя осіб, включаючи вбивства, а також таке жорстоке поводження, як тортури, каліцтво чи будь-які форми тілес. покарання; взяття заручників; посягання на людську гідність; акти тероризму; мародерство. Питання співробітництва держав у боротьбі з геноцидом регламентов. Конвенцією про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього 1948. Серед міжнар. злочинів в окрему групу Конвенцією про незастосування строку давності до воєн. злочинів і злочинів проти людства 1968 виокремлено злочини проти людства (вигнання внаслідок зброй. нападу або окупації та нелюдські дії, що є результатом політики апартеїду, злочин геноциду тощо). Міжнар. конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 також кваліфікує апартеїд як злочин проти людства (ст. 1). У 1973 ГА ООН проголосила принципи міжнар. співробітництва щодо виявлення, арешту, видачі та покарання осіб, винних у воєн. злочинах і злочинах проти людства. До міжнар. воєн. злочинів належить і небезпечно для цивілізації посягання на довкілля – екоцид. Це примус. використання природ. умов і явищ для досягнення воєн. переваги над противником за допомогою ведення геофіз. війни

(штучна зміна динаміки, складу чи структури планети Земля – вулканічна діяльність, землетруси тощо); метеорол. війни (урагани, лавини, зсуви, цунамі тощо); широке застосування зброї масового ураження та ін. озброєнь невибірк. дії (ядер., променевої, радіол., бактеріол., токсич., запалюв., інфразвук., радіочастот. та ін.). Конвенція про заборону воєн. або будь-якого ін. ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 забороняє використання будь-яких засобів впливу для зміни шляхом цілеспрямов. керування природ. процесами динаміки, складу і структури Землі, включаючи її біоту, літо-, гідро-, атмосферу, або косміч. простору (ст. 2 Конвенції). Протоколом I до Женев. конвенцій 1949 заборонено також застосовувати методи або засоби ведення воєн. дій, котрі завдають чи можуть завдати знач. шкоди природ. середовищу (ст. 35). До М. з. належать агресія, визначення якої дала ГА ООН 1974, а також рабство і работоргівля. 1926 підписано Конвенцію про рабство, 1956 – Додатк. протокол до неї. Комісія міжнар. права ООН 1991 ухвалила у першому читанні проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, у якому до зазнач. злочинів віднесено агресію, погрозу агресією, втручання у внутр. або зовн. справи держави, колоніал. (див. Колоніалізм) та ін. форми іноз. панування, геноцид, апартеїд, системат. і масове порушення прав людини, умисну і серйозну шкоду довкіллю, міжнар. тероризм та ін. Хоча цей проект не є джерелом міжнар. кримінал. права, але він вказує напрями його можливого розвитку. Суб'єктом міжнар.-правової відповідальності (політ., матеріал., морал.) за скоєння М. з. є держава, а суб'єктами кримінал. відповідальності за їхнє вчинення – фіз. особи (кер. держави, її вищі посад. особи та ін. організатори чи виконавці злочин. політики). Об'єктивна сторона М. з. – складна розгалужена діяльність протягом тривалого часу на тер. кількох держав, причому місце дії не завжди збігається з місцем настання шкідливих наслідків (напр., планування, розв'язання і ведення агресив. війни). М. з. може характеризуватися наявністю закінченого складу злочину як з настанням шкідливого наслідку, так і в момент вчинення самої дії (змова проти миру у вигляді планування агресив. війни тощо). Із суб'єктив. сторони, М. з. найчастіше вчиняють із прямим умислом та чітко визначеними цілями. Юрисдикція щодо М. з. може здійснюватися міжнар. судом або нац. судами держав (на тер. яких вчинено злочин, або тієї, громадянином якої є злочинець).

Рекомендована література

1. Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения. К., 1976;
2. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть. Москва, 1997;
3. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. К., 2000;
4. Архипов О. М. Співвідношення понять міжнародний злочин та злочин міжнародного характеру // Правова держава. 2002. № 4;
5. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підруч. К., 2002;

6. Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру // Юрид. журн. 2005. № 6;
7. Зелінська Н. А. Міжнародні злочини і міжнародна злочинність. О., 2006;
8. Баймуратов М. А. Міжнародне право: Підруч. Х., 2008;
9. Бойко І. І. Визначення агресії в міжнародному праві // Вісн. Академії адвокатури України. К., 2010. Ч. 1;
10. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: Навч. посіб. К., 2010;
11. Скрильник О. О., Слатвицька А. В. Класифікація злочинів у міжнародному праві: теоретико-правовий аспект // Форум права. 2011. № 2;
12. Гердеген М. Міжнародне право / Пер. з нім. К., 2011;
13. Філянїна Л. А., Тарантюк Ю. Р. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів за злочини геноциду // Наук. вісн. Дніпроп. університету внутр. справ. 2012. № 1;
14. Гринчак В. А. Злочин міжнародного характеру як об'єкт міжнародного кримінального права // Митна справа. 2014. № 6;
15. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. К., 2015;
16. Жукорська Я. М., Дранчук Л. М. Міжнародні злочини: правова природа та проблеми класифікації // Право і суспільство. 2016. № 3.

Бібліографічний опис:

Міжнародні злочини / С. С. Яцелко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65159>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).